

Mirosław Gersdorf

Wykluczenie członka ze spółdzielni pracy

Palestra 9/11(95), 22-33

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wykluczenie członka ze spółdzielni pracy

I. POWIĄZANIE CZŁONKOSTWA ZE SPÓŁDZIELCZYM STOSUNKIEM PRACY

W artykule pt. „Wykluczenie członka ze spółdzielni”, zamieszczonym w nrze „Palestry” z br., omówiłem problematykę wspólną dla wszystkich typów spółdzielni. Artykuł niniejszy poświęcony jest szczególnej problematyce związanej z wykluczeniem członka ze spółdzielni pracy. Problematyka ta wynika z powiązania w tych spółdzielniach stosunku członkostwa ze spółdzielczym stosunkiem pracy.

Jak wiadomo, ustawa o spółdzielniach i ich związkach (zwana w dalszym ciągu niniejszego artykułu „ustawą”) przyjęła koncepcję, że jedynie prawo i obowiązek spółdzielcy oraz spółdzielni do nawiązania stosunku pracy jest nieodłącznym elementem członkostwa, trwającym tak długo, dopóki trwa członkostwo. Natomiast sam stosunek pracy powstaje w wyniku realizacji tego prawa i obowiązku na skutek dodatkowych jeszcze zdarzeń poza przystąpieniem do spółdzielni. W myśl więc ustawy stosunek pracy jest pochodny (genetycznie zależny) od członkostwa (występuje zatem tylko w czasie trwania tego stosunku), nie jest jednak jego częścią, lecz stosunkiem prawnym odrębnym. Mimo to oba te stosunki są ze sobą ściśle powiązane. Członkostwo może istnieć bez stosunku pracy tylko w wypadkach przewidzianych w art. 123 § 2 oraz w art. 127 i 128.

Zasadę ściślejszej łączności stosunku pracy z członkostwem w spółdzielni pracy wyraża przede wszystkim art. 126 ustawy. W myśl tegoż art. 126 § 1, wraz z ustanowieniem członkostwa wygasa automatycznie stosunek pracy. W świetle zatem tego przepisu niedopuszczalne jest ani nawiązanie spółdzielczego stosunku pracy, ani też pozostawanie w nim z osobą nie będącą członkiem spółdzielni.

II. PODSTAWY WYKLUCZENIA CZŁONKA SPÓŁDZIELNI PRACY

Powiązanie stosunku członkostwa ze spółdzielczym stosunkiem pracy stwarza pewien obszar swoistych zagażeń już w zakresie samych podstaw wykluczenia. Stąd też do uwag omówionych w poprzednim moim artykule należy dodać jeszcze następujące:

w spółdzielniach pracy podstawą wykluczenia może być:

- a) naruszenie obowiązków dotyczących świadczenia pracy oraz inne zdarzenia, które wymienia art. 2 ust. 1 dekretu z dnia 18 stycznia 1956 r. o ograniczeniu dopuszczalności rozwiązywania umów o pracę bez wypowiedzenia oraz o zabezpieczeniu ciągłości pracy,
- b) naruszenie innych obowiązków członkowskich.

Jeśli chodzi o naruszenie obowiązków zaliczonych do pierwszej grupy, to zgodnie z art. 130 ustawy należy stosować odpowiednio dyspozycję art. 2 ust. 2 tego dekretu. W myśl tego przepisu prawo rozwiązania umownego stosunku pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika wygasa po upływie jednego miesiąca od dnia

uzyskania wiadomości o okoliczności uzasadniającej rozwiązanie umowy. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, „w spółdzielczym stosunku pracy ten termin miesięczny jest zachowany wówczas, gdy właściwy organ spółdzielni przed jego upływem postawi konkretny wniosek o wykluczenie winnego członka. Jeżeli według statutu walne zgromadzenie powołane jest do wykluczenia, to wystarczy złożenie — przed upływem wymienionego terminu — wniosku o zwołanie walnego zgromadzenia i zamieszczenie na porządku jego obrad rozważenia sprawy wykluczenia. Jeżeli niewłaściwe postępowanie członka uzasadniające wykluczenie ma charakter ciągły, termin miesięczny; o którym mowa, biegnie od dojścia do wiadomości organu spółdzielni ostatnich zdarzeń mających uzasadnić wykluczenie. Jeżeli zaś w stosunku do członka spółdzielni zastosowano już za konkretny czyn sankcję łagodniejszą, to czyn ten nie może stanowić samodzielnej podstawy wykluczenia. Przy rozważaniu natomiast czynów późniejszych należy uwzględnić również zachowanie się członka przed dopuszczeniem się przez niego ostatniego poważnego „chybienia”¹.

Należy jeszcze raz podkreślić, że termin prekluzyjny przewidziany w art. 2 dekretu ma zastosowanie tylko do zarzutów wysuniętych przez spółdzielnię przeciwko jej członkowi w zakresie spółdzielczego stosunku pracy. Jeśli bowiem chodzi o zarzuty dotyczące naruszenia obowiązków członkowskich, to można je wysuwać bez ograniczenia w czasie, gdyż dekret ich nie dotyczy, a ustawa o spółdzielniach i ich związkach nie przewiduje w tym względzie żadnych specjalnych terminów².

III. SKUTKI UCHYLENIA UCHWAŁY WALNEGO ZGROMADZENIA WYKLUCZAJĄCEJ CZŁONKA SPÓŁDZIELNI PRACY

Wykluczony członek spółdzielni pracy może — tak jak każdy członek innego typu spółdzielni — zwalczać wykluczenie najpierw w drodze wewnątrzspółdzielczej, a następnie na drodze sądowej w trybie art. 38 ustawy. W razie uchylecia uchwały walnego zgromadzenia wykluczającej członka ze spółdzielni, wykluczenie staje się bezskuteczne i członek pozostaje nadal członkiem spółdzielni, tak jakby nie był w ogóle wykluczony. Powstaje natomiast pytanie, jakie skutki wywołuje taki wyrok w zakresie stosunku pracy, który wygasł z powodu wykluczenia.

W literaturze przedmiotu można się spotkać z poglądem (wysuwanym zresztą dyskusyjnie), że w razie uchylecia uchwały o wykluczeniu należy uznać za niezerwany również spółdzielczy stosunek pracy. Jeśli bowiem wykluczenie zostanie uchylone, to nie ma ustania członkostwa, a tym samym nie ma również wygaśnięcia stosunku pracy.

Pogląd taki wzbudza poważne zastrzeżenia. Jak to już bowiem zaznaczono na wstępie, ustawa wyraźnie wyodrębnia stosunek członkostwa od stosunku pracy. Wprawdzie art. 126 § 1 stanowi, że wykluczenie powoduje wygaśnięcie stosunku pracy, jednakże przepis ten jest uzasadniony tym, że spółdzielczy stosunek pracy jest pochodny od stosunku członkostwa, nie może więc istnieć bez tego stosunku. Natomiast ustawa nie zawiera przepisu, który by stanowił, że na skutek uchylecia uchwały o wykluczeniu stosunek pracy ulega nawiązaniu bądź że trwa on nieprzerwanie. Przepisu zaś art. 126, jako przepisu szczególnego, nie można interpretować rozszerzająco, tym bardziej że przeciwko takiej interpretacji przemawia

¹ Por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dn. 21 listopada 1962 r. II PR 330/62, OSN 1963 z. V—8, poz. 181.

² Por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dn. 8 lutego 1964 r. II PR 572/63, OSPiKA 1964 z. 8, poz. 61.

treść art. 128 § 3. Przepis ten wyraźnie odróżnia roszczenie o uchylenie uchwały w sprawie wykluczenia od roszczenia o nawiązanie stosunku pracy. Gdyby zaś wraz z uchyleniem uchwały o wykluczeniu odżywał czy nawiązywał się na nowo wygasły na skutek wykluczenia stosunek pracy, to roszczenie o nawiązanie stosunku pracy byłoby w ogóle zbędne.

Dostrzegają to także zwolennicy poglądu, że na skutek uchylenia wykluczenia spółdzielczy stosunek pracy trwa nieprzerwanie. Dla utrzymania swojej konstrukcji propocnują oni z kolei interpretować przepis art. 128 § 3 w ten sposób, że przepis ten w razie uchylenia wykluczenia przyznaje członkowi — poza „roszczeniami wynikającymi z nieprzerwania trwającego stosunku pracy” — nadto „roszczenie o nawiązanie innego stosunku pracy w rozumieniu roszczenia o zmianę dotychczasowego zatrudnienia, które wskutek »wykluczenia« stało się bezprzedmiotowe”³.

Taka jednak wykładnia art. 128 § 3 jest moim zdaniem nie do przyjęcia. Art. 128 § 3 odsyła bowiem do art. 128 § 2, ten zaś normuje roszczenia o nawiązanie ponownie stosunku pracy, który został bezpodstawnie rozwiązany bez wypowiedzenia. Z zestawienia przeto obu tych przepisów wynika wyraźnie, że art. 128 § 3 normuje tylko analogiczne roszczenie związane bezpośrednio z bezzasadnym wykluczeniem, a więc roszczenie o nawiązanie stosunku wygasłego na skutek wykluczenia. Natomiast roszczenia o nawiązanie nowego, innego stosunku pracy są wyrazem wynikającego z członkostwa prawa podmiotowego członka do zatrudnienia. Są one uregulowane w art. 123 i 127 ustawy. Inne więc jest źródło tych roszczeń i inna podstawa prawna ich dochodzenia, która nie wymaga ponownego normowania w art. 128 § 3. Tak np. członek, który w czasie wykluczenia ze spółdzielni nie był w niej jeszcze zatrudniony, może dochodzić uchylenia uchwały o wykluczeniu, a ponadto nawiązania stosunku pracy i odszkodowania, ale nie z mocy art. 128 § 3, tylko z mocy art. 123 § 3. Źródłem bowiem tych roszczeń jest nie fakt wykluczenia, lecz fakt nienawiązania stosunku członkostwa wbrew dyspozycji art. 123. Takiemu członkowi przysługuje odszkodowanie z art. 123 nawet wtedy, gdy nie dochodzi on uchylenia uchwały o wykluczeniu, przy czym w wypadku takim może on żądać odszkodowania co najwyżej za czas ustania członkostwa.

Wypada też podkreślić, że jeśli się uznaje, iż na skutek uchylenia wykluczenia stosunek pracy trwa nieprzerwanie, to nie można jednocześnie uznać tego stosunku za bezprzedmiotowy.

Reasumując uważam, że z zestawienia przepisów art. 126 i 128 § 3, jak również z całej konstrukcji ustawy odróżniającej stosunek członkostwa od stosunku pracy wynika, iż w wypadku gdy wykluczony nie dochodzi nawiązania stosunku pracy, poprzestając tylko na pozostałych roszczeniach wymienionych w art. 128 § 3 lub dochodząc tylko uchylenia uchwały o wykluczeniu, uchylenie tej uchwały powoduje jedynie przywrócenie mu członkostwa.

Takie stanowisko znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, poświęconym interpretacji art. 128 § 3 (będzie jeszcze o tym mowa niżej). Dopuszcza ono dochodzenie uchylenia uchwały o wykluczeniu nawet przez członka, który po wykluczeniu sam wypowiedział członkostwo i który, zwalczając wykluczenie, nie ma zatem na celu nawiązania stosunku pracy.

³ Por. M. Piękariski: Zmiany w orzecznictwie dotyczącym spółdzielczego stosunku pracy, „Palestra” 1963 nr 3, s. 24—25.

IV. ZALEŻNOŚĆ DOCHODZENIA ROSZCZEŃ O NAWIĄZANIE STOSUNKU PRACY I O ODSZKODOWANIE OD DOCHODZENIA UCHYLENIA UCHWAŁY WYKLUCZAJĄCEJ CZŁONKA

Przepis art. 128 § 3 ustawy ustala dwie podstawowe zasady: 1) w myśl pierwszej zasady członkowi spółdzielni bezzasadnie wykluczonemu przysługują roszczenia o nawiązanie wygasłego na skutek wykluczenia stosunku pracy oraz o odszkodowanie według zasad przewidzianych w art. 127 § 1 i § 3—5; 2) w myśl drugiej zasady wykluczony może dochodzić tych roszczeń tylko wtedy, gdy dochodzi w trybie przewidzianym w art. 38 uchylenia uchwały walnego zgromadzenia o wykluczeniu go ze spółdzielni.

Uzależnienie przez ustawodawcę dochodzenia tych roszczeń od jednoczesnego czy uprzedniego dochodzenia uchylenia uchwały wykluczającej członka jest uzasadnione zarówno powiązaniem stosunku członkostwa ze stosunkiem pracy, jak i treścią art. 38 ustawy. Skoro bowiem w spółdzielczym stosunku pracy może pozostawać tylko członek spółdzielni, to dla nawiązania tego stosunku konieczne jest istnienie członkostwa. Wykluczony zaś może uzyskać to członkostwo tylko przez uchylenie uchwały o wykluczeniu w trybie art. 38, jako — zgodnie z treścią tego artykułu — jedynym trybie do podważenia mocy wiążącej członka uchwały⁴. Skoro — dalej — odszkodowanie należy się z tytułu bezzasadnego ustania (wygaśnięcia) stosunku pracy — a jest to konsekwencja wykluczenia — to uznanie wykluczenia za bezzasadne decyduje jednocześnie o nieprawidłowości wygaśnięcia stosunku pracy i tym samym o zasadności roszczenia o odszkodowanie. Sam więc proces odszkodowawczy sprowadza się tylko do rozważenia w nim kwestii wysokości dochodzonego roszczenia, gdyż dla ustalenia samej zasady może być właściwy jedynie proces o uchylenie uchwały o wykluczeniu.

Należy podkreślić, że niezaskarżenie uchwały o wykluczeniu powoduje tylko niemożność dochodzenia roszczeń z tytułu bezzasadnego wykluczenia, natomiast nie pozbawia byłego członka prawa dochodzenia wszelkich roszczeń ze stosunku pracy za okres poprzedzający wykluczenie (np. roszczeń o wynagrodzenie za godziny nadliczbowe lub za nie wykorzystany urlop wypoczynkowy), jeśli tylko członek ten wyczerpał w tych sprawach postępowanie wewnątrzspółdzielcze⁵.

V. NIEZALEŻNOŚĆ ROSZCZENIA O NAWIĄZANIE STOSUNKU PRACY OD ROSZCZENIA ODSZKODOWAWCZEGO

W związku z treścią art. 128 § 3 powstało pytanie, czy przepis ten, który stanowi, że „wykluczony może dochodzić roszczeń o nawiązanie stosunku pracy i o odszkodowanie”, wyłącza dochodzenie każdego z tych roszczeń bez jednoczesnego żądania drugiego roszczenia.

Na pytanie to należy dać odpowiedź przeczącą.

Niewątpliwe jest, że członek, który nie dochodzi roszczeń odszkodowawczych, nie utraciłby przez to prawa do nawiązania z powrotem stosunku pracy. Roszcze-

⁴ Takie stanowisko wynika też z orzeczenia Sądu Najwyższego z dn. 26 listopada 1963 r. II PR 273/63, w którym Sąd Najwyższy akceptuje oddalenie przez Sąd Wojewódzki powództwa członka spółdzielni pracy o przywrócenie do pracy i o odszkodowanie dlatego, że „zasadność zgłoszonych roszczeń jest uzależniona od ważności uchwały walnego zgromadzenia o wykluczeniu powoda z grona członków spółdzielni”, a powód uchwały tej nie zaskarżył w terminie przewidzianym w art. 38 § 3 (OSNCP 1964 z. 12, poz. 260).

⁵ For. orzeczenie Sądu Najwyższego z dn. 12 września 1963 r. II PR 601/62, OSNCP 1964 z. 5, poz. 260).

nie bowiem odszkodowawcze jest jego prawem, a nie obowiązkiem. Wynika z tego samodzielność roszczenia o nawiązanie stosunku pracy. Podobnie rzecz się przedstawia, jeśli chodzi o roszczenie odszkodowawcze. Wprawdzie ustawa przyznaje członkowi roszczenie o niezwłoczne nawiązanie stosunku pracy, ale nie wkłada na niego obowiązku sądowego dochodzenia tego roszczenia. Należy też podkreślić, że członek w okresie, w którym przysługuje mu prawo dochodzenia odszkodowania, może już nie mieć tytułu do roszczenia o niezwłoczne nawiązanie stosunku pracy (np. na skutek ciężkiej choroby uniemożliwiającej mu zatrudnienie). Otóż te zdarzenia późniejsze nie mogą niweczyć jego roszczenia odszkodowawczego z tytułu bezzasadnego pozbawienia go przez spółdzielnię pracy.

Tęż Sąd Najwyższy w składzie 7 sędziów uchwalił następującą zasadę prawną: „Członek spółdzielni pracy może skutecznie dochodzić roszczenia o odszkodowanie przewidziane w art. 1.8 § 3 ustawy z dn. 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach bez dochodzenia roszczenia o nawiązanie stosunku pracy”⁶.

Tak więc przepis art. 128 § 3 w części przez nas omawianej należy interpretować w ten sposób, że określa on jedynie rodzaje roszczeń, jakie przysługują członkowi, bez wprowadzenia jednak między nimi wzajemnej zależności, i że z tego względu oba te roszczenia mają charakter samodzielny.

Jest też oczywiste, że wykluczony może dochodzić uchylenia uchwały o wykluczeniu bez dochodzenia któregośkolwiek z pozostałych roszczeń. Wykluczony bowiem ma interes prawny w jej uchyleniu nawet wtedy, gdy nie ma zamiaru nadal pozostawać w spółdzielni, a nawet i wtedy, gdy sam, po wykluczeniu go, wypowiedział członkostwo. Pogląd taki znajduje potwierdzenie w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dn. 28 listopada 1962 r. C CR 735/61⁷.

Z przeprowadzonej analizy art. 128 § 3 wynika, że wykluczony ze spółdzielni ma na zasadzie tego artykułu do wyboru:

- 1) albo dochodzić tylko uchylenia uchwały o wykluczeniu; w wypadku uchylenia takiej uchwały uzyskuje on prawa członkowskie, a w ramach nich także, i to przede wszystkim, prawo do nawiązania stosunku pracy według aktualnych możliwości spółdzielni, natomiast nie ma prawa do nawiązania tego samego stosunku pracy, w którym znajdował się przed wykluczeniem; celem zresztą takiego członka jest tylko wymazanie dyskryminującego go wykluczenia, nie jest on więc zainteresowany w dalszej pracy w spółdzielni i dlatego po uzyskaniu uchylenia wykluczenia powinien wypowiedzieć członkostwo, jeśli tego nie uczynił już przedtem;
- 2) albo dochodzić uchylenia uchwały o wykluczeniu i odszkodowania; sytuacja prawna członka po uzyskaniu korzystnego dla niego wyroku co do obu roszczeń jest taka sama, jak wyżej opisana, z tą tylko różnicą, że może on nadto egzekwować zasądzone na jego rzecz odszkodowanie;
- 3) albo dochodzić uchylenia uchwały o wykluczeniu i nawiązania stosunku pracy; na skutek wyroku zasądzonego oba te roszczenia członek uzyskuje z powrotem prawa członkowskie i nawiązanie stosunku pracy, w którym pozostawał przed wykluczeniem;
- 4) albo dochodzić uchylenia uchwały o wykluczeniu, odszkodowania i nawiązania stosunku pracy; na skutek wyroku zasądzonego wszystkie te rosz-

⁶ Fer. uchwałę Sądu Najwyższego w składzie 7 sędziów z dn. 23 listopada 1963 r. III PO 26/63, OSNCP 1963 z. 7-8, poz. 127.

⁷ Orzeczenie to zostało omówione przez M. Piekarskiego w „Spółdzielczości Pracy” 1962 nr 47.

czenia członek uzyskuje prawa członkowskie i nawiązanie stosunku pracy, a nadto spółdzielnia obowiązana jest zapłacić mu zasądzone odszkodowanie.

VI. SĄDOWY TRYB POSTĘPOWANIA W SPRAWACH Z POWÓDZTWA O ROSZCZENIA Z ART. 128 § 3

Jak to już zostało wyjaśnione w poprzednim moim artykule, powództwo o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia może być wniesione tylko w trybie przewidzianym w art. 38 § 2 i § 3 jako trybie szczególnym, wyłączającym stosowanie zasad ogólnych. Sądem właściwym miejscowo do wytoczenia takiego powództwa jest — zgodnie z art. 40 k.p.c. — sąd miejsca siedziby spółdzielni (właściwość wyłączna). Sądem właściwym rzeczowo jest, stcsownie do art. 17 pkt 1 k.p.c., sąd wojewódzki, gdyż jest to roszczenie ze spółdzielczego stosunku członkostwa, które zawiera elementy majątkowe i niemajątkowe.

Natomiast do dochodzenia roszczeń o nawiązanie stosunku pracy i o odszkodowanie, jako roszczeń ze spółdzielczego stosunku pracy, właściwy rzeczowo jest sąd powiatowy, chyba że żądane odszkodowanie przewyższałoby kwotę 100 000 zł (art. 17 pkt 4 k.p.c.). Właściwy miejscowo jest sąd miejsca siedziby spółdzielni lub sąd, w którego okręgu praca była lub miała być wykonywana, albo też sąd, w którego okręgu znajduje się zakład pracy (art. 462 k.p.c.). Jednakże z mocy art. 17 pkt 1 k.p.c. w związku z art. 191 k.p.c. członek spółdzielni może tych wszystkich żądań dochodzić jednym pozwem przed sądem wojewódzkim miejsca siedziby spółdzielni (a to ze względu na wyłączną właściwość tego sądu w sprawie ze stosunku członkostwa), wszystkie te bowiem roszczenia nadają się do tego samego trybu postępowania, a mianowicie postępowania odrębnego, przewidzianego dla spraw o roszczenia pracowników (art. 452—477 k.p.c.). Właściwość tego trybu dla roszczeń o nawiązanie pchnownie spółdzielczego stosunku pracy, który wygaś na skutek wykluczenia, i o odszkodowanie wynika z treści art. 459 § 2 k.p.c.

Poważną natomiast wątpliwość budziła kwestia, czy tryb ten jest właściwy również dla spraw o uchylenie uchwały wykluczającej członka spółdzielni pracy. Kwestię tę rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów z dn. 26 marca 1965 r. III FO 4/65. Mianowicie Sąd Najwyższy wyjaśnił w tej uchwale, że „przepisy kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu odrębnym w sprawach o roszczenia pracowników stosuje się odpowiednio w sprawach z powództwa członka spółdzielni pracy o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia w przedmiocie wykluczenia ze spółdzielni”. W uzasadnieniu do tej uchwały Sąd Najwyższy podkreślił m.in., co następuje: „Niewątpliwie żądanie uchylenia uchwały walnego zgromadzenia o wykluczeniu członka ze spółdzielni pracy, jako zmierzające do utrzymania samego stosunku członkostwa, wypływa wprost z tego stosunku, a nie ze stosunku pracy, jaki łączył członka ze spółdzielnią i jaki wygaś przez wykluczenie. Należy jednak mieć na uwadze, że w świetle przepisów ustawy z dn. 17.II.1961 r. o spółdzielniach i ich związkach, pomiędzy stosunkiem pracy a stosunkiem członkostwa w spółdzielni pracy zachodzi ścisły związek oraz zaleźność (...)”, które „upoważniają do wniosku, że przepisy o postępowaniu odrębnym stosuje się odpowiednio w sprawach, o których mowa w pytaniu prawnym (w sprawach o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia w przedmiocie wykluczenia — przypisek mój, M.G.). Ustawa o spółdzielniach i ich związkach nie przewiduje rozwizania stosunku pracy ze skutkiem natychmiastowym z winy członka spółdzielni pracy, co tłumaczy się tym, że w wypadku takim organ do tego powołany powinien wykluczyć członka ze spółdzielni. Instytucja wykluczenia ze spół-

dzielni pracy z punktu widzenia jej funkcji społecznej wykazuje podobieństwo do instytucji rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika (wydalenia), przewidzianej w art. 2 ust. 1 dekretu z dn. 18.I.1965 r. o ograniczeniu dopuszczalności rozwiązywania umów o pracę bez wypowiedzenia oraz o zabezpieczeniu ciągłości pracy. Zarówno członek spółdzielni pracy bezzasadnie wykluczony, jak i pracownik bezzasadnie wydalony mogą dochodzić nawiązania stosunku pracy (członek) bądź przywrócenia do pracy (pracownik) oraz odszkodowania w określonym zakresie. Podobieństwo obu tych instytucji prawa materialnego przemawia za jećnakowym ich potraktowaniem na gruncie prawa procesowego. Okoliczność, że wykluczony członek spółdzielni pracy, w przeciwieństwie do pracownika wydanego dochodzącego przywrócenia do pracy, ma do pokonania na drodze wiodącej do nawiązania stosunku pracy przeszkody w postaci uchwały wykluczającej go ze spółdzielni, nie może obracać się na jego niekorzyść i pozbawiać go dogodniejszego i szybszego trybu postępowania, jakim jest postępowanie odrębne w sprawach pracowniczych". Sąd Najwyższy stanął przy tym na stanowisku, że przyjęta przez niego zasada dotyczy także wypadków, w których uchylene uchwały o wykluczeniu dochodzi członek wykluczony w czasie, zanim nawiązano z nim stosunek pracy (np. nowo przyjęty członek), bądź w czasie po rozwiązaniu tego stosunku z innych przyczyn niż wykluczenie (art. 127 i 128 ustawy). Sąd Najwyższy uznał mianowicie, że „sprawy objęte odrębnym trybem postępowania mogą wynikać nie tylko z istniejącego lub wygasłego już spółdzielczego stosunku pracy, lecz także z prawa podmiotowego bezzasadnie wykluczonego członka do nawiązania z nim stosunku pracy i odszkodowania przez uchylene uchwały wykluczającej ze spółdzielni”⁸.

W świetle więc tego stanowiska za „roszczenia ze spółdzielczego stosunku pracy” w rozumieniu art. 459 § 2 k.p.c. należałoby uznać także roszczenia przewidziane w art. 123 i w art. 127 ustawy, wywodzące się nie ze stosunku pracy, lecz tylko i wyłącznie ze stosunku członkostwa, mianowicie z członkowskiego prawa do nawiązania stosunku pracy.

Pogląd taki znajduje pełne uzasadnienie społeczno-gospodarcze, jeśli się zważy, że roszczenie odszkodowawcze z tytułu nienawiązania stosunku pracy (pierwszego stosunku pracy lub nowego stosunku pracy na skutek ustania gospodarczej konieczności, która spowodowała rozwiązanie poprzedniego stosunku pracy) stanowi w istocie rzeczy żądanie zapłaty wynagrodzenia za gotowość do pracy⁹.

Niemniej jednak trzeba podkreślić, że tylko zasada stosowania postępowania odrębnego w sprawach o wykluczenie członka ze spółdzielni, jeżeli wskutek tego wykluczenia wygaśnie stosunek pracy, nie budzi większych wątpliwości. Przemawia bowiem za nią to, że roszczenie członka o odszkodowanie i nawiązanie stosunku pracy wywodzą się nie tylko z członkostwa, ale także ze stosunku pracy i są analogiczne, jak to słusznie podkreślił Sąd Najwyższy, do roszczeń pracownika, z którym rozwiązano bez wypowiedzenia umowę o pracę. Rozciągnięcie tej zasady na roszczenia wynikłe tylko ze stosunku członkostwa nie znajduje tego uzasadnienia. Sąd Najwyższy zaś bliżej swego poglądu w tym względzie nie wyjaśnił.

W tym zakresie orzecznictwo Sądu Najwyższego jest też niejednolite. Tak np. w orzeczeniu z dn. 13 lipca 1965 r. I PR 231/65 i I PZ 39/65 Sąd Najwyższy uznał, że skoro odszkodowanie z tytułu nienawiązania spółdzielczego stosunku pracy po

⁸ Cytowana uchwała została opublikowana bez uzasadnienia w „Prawie i Życiu” 1965 nr 12.

⁹ Pogląd taki został wyrażony w komentarzu M. Gersdorfa i J. Ignatowicza do ustawy o spółdzielniach i ich związkach, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1963 r., wydanie II.

ustaniu gospodarczej konieczności, która spowodowała rozwiązanie tego stosunku (art. 127 § 3 ustawy), nie jest należnością ze stosunku pracy, a ze stosunku członkostwa (jest odszkodowaniem za niewykonywanie umowy zawartej w statucie spółdzielni pracy) — to dochodzenie takiego odszkodowania nie korzysta z ustawowego zwolnienia od kosztów sądowych, wyrokowi zaś zasądzającemu takie odszkodowanie nie można nadać rygoru natychmiastowej wykonalności na zasadzie art. 476 k.p.c., a tylko na zasadzie art. 333 § 3 k.p.c.¹⁰

VII. TERMINY DO DOCHODZENIA ROSZCZEN Z ART. 128 § 3

Z kolei należy rozstrzygnąć kwestię, w jakich terminach członek obowiązany jest wystąpić z omawianymi wyżej roszczeniami.

Jeśli chodzi o powództwo o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia, to termin ten ustala art. 38 § 3. Jak już zaznaczyłem w poprzednim artykule, termin ten moim zdaniem nie jest terminem przedawnienia w rozumieniu art. 117 k.c., natomiast zachował on swój dotychczasowy charakter terminu zawitego, przy czym jest to termin specjalny, nie będący terminem do dochodzenia roszczeń w rozumieniu art. 114 p.o.p.c., co ma to znaczenie, że nie stosowało się do niego i nie stosuje nadal zasady przerwy i zawieszenia, unormowanych p.o.p.c.

Jeśli zaś chodzi o roszczenie o nawiązanie stosunku pracy, to może ono być dochodzone przez cały czas trwania członkostwa przywróconego na skutek uchylenia uchwały o wykluczeniu. Jednakże wypada uznać, że roszczenie przewidziane w art. 128 § 3, a więc roszczenie o nawiązanie stosunku pracy wygasłego na skutek bezzasadnego wykluczenia, ulega jednocznej prekluzji. Podmiotowe bowiem prawo członka do nawiązania tego samego stosunku pracy, który wygasł na skutek wykluczenia, wynika z tego stosunku, ma zatem zastosowanie do niego art. 473 k.z. w związku z art. 130 ustawy.

Wreszcie jeśli chodzi o roszczenia odszkodowawcze, to ulegają one — zgodnie z art. 127 § 5 — sześciomiesięcznej prekluzji. Omawiane roszczenia wynikają z naruszenia stosunku pracy przez nieprawidłowe doprowadzenie do jego wygaśnięcia. Powstają one zatem i stają się wymagalne z chwilą tego wygaśnięcia. Od tej też chwili należy moim zdaniem liczyć początek biegu terminu prekluzyjnego. Nie dotyczy to jedynie roszczenia z tytułu udziału w części nadwyżki bilansowej; termin do dochodzenia tego roszczenia biegnie, zgodnie z art. 127 § 5, od daty podjęcia przez walne zgromadzenie uchwały o podziale tej nadwyżki.

Odmienne od powyższego stanowisko co do początku biegu terminu prekluzyjnego zajmuje Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dn. 17 marca 1964 r. I PR 62/61. Zdaniem Sądu Najwyższego, „wobec tego, że przepis art. 128 § 3 ustawy o spółdzielniach i ich związkach uzależnia prawo bezzasadnie wykluczonego członka do dochodzenia odszkodowania i nawiązania stosunku pracy od tego, czy członek dochodzi w trybie przewidzianym w art. 38 ustawy uchylenia uchwały walnego zgromadzenia o wykluczeniu go ze spółdzielni, należy uznać, że roszczenie o odszkodowanie za rozwiązanie stosunku pracy będące konsekwencją wykluczenia (art. 126 § 1 ustawy) nie powstaje i nie staje się wymagalne przed uchyleniem uchwały o wykluczeniu i przed przywróceniem wykluczonemu jego praw członkowskich”¹¹.

¹⁰ Orzeczenie to przytaczam na podstawie publikacji M. Piekarskiego, zamieszczonej w „Spółdzielczości Pracy” 1965 nr 34.

¹¹ Orzeczenie to zostało opublikowane w OSNCP 1964 z. 11, poz. 241. Krytyczne jego omówienie zawarte jest w mojej glosie do tego orzeczenia (PiP 1965 11).

Wypada jeszcze podkreślić, że zgodnie z art. 30 § 2 ustawy bieg terminów prekluzyjnych z art. 127 § 5 ulega zawieszeniu w czasie postępowania wewnątrzspółdzielczego.

VIII. CHARAKTER PRAWNY WYROKU NAWIĄZUJĄCEGO STOSUNEK PRACY

Jak to już omówiono, wyrok uchylający uchwałę o wykluczeniu przywraca tylko członkostwo, natomiast nie nawiązuje stosunku pracy wygasłego na skutek wykluczenia. Nawiązanie to następuje wskutek uwzględnienia przez sąd — poza roszczeniem o uchylenie uchwały wykluczającej członka — roszczenia o nawiązanie stosunku pracy. Powstaje teraz pytanie, jaki jest charakter takiego wyroku, a mianowicie po pierwsze, czy jest to wyrok deklaracyjny, czy też konstytutywny oraz po drugie, czy działa on *ex nunc*, czy też *ex tunc*.

Zagadnienie pierwsze przedstawia się analogicznie do rozważanego w piśmiennictwie prawniczym zagadnienia charakteru orzeczenia w sprawie przywrócenia pracownika do pracy. Trzonem dyskusji, która podzieliła dyskutantów na dwie grupy, była kwestia, czy wadliwe rozwiązanie stosunku pracy doprowadza do jego zakończenia, czy też wskutek swej wadliwości jest ono pozbawione skutków prawnych.

W świetle tej dyskusji, przy przyjęciu pierwszego założenia mielibyśmy do czynienia z wyrokiem konstytutywnym, a przy przyjęciu drugiego — z wyrokiem deklaracyjnym¹². Trzeba jednak podkreślić, że uznanie skuteczności rozwiązania stosunku pracy nie przesądza jeszcze o charakterze konstytutywnym orzeczenia przywracającego do pracy, skoro skutek tego orzeczenia, jak to słusznie podkreśla Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dn. 6 września 1961 r. 4 CR 938/60, mogło wywołać nie tylko ono, ale również same strony własną czynnością prawną. Z tego względu przy koncepcji skutecznego rozwiązania stosunku pracy istnieje nadal problem, czy wyrok przywracający do pracy jest wyrokiem konstytutywnym (tzn. czy orzeka ustanowienie stosunku prawnego), czy też jest wyrokiem deklaracyjnym (tzn. czy stwierdza deklaracyjnie obowiązek pozwanego złożenia odpowiedniego świadectwa woli).

Podobnie przedstawia się problem przy wyroku nawiązującym spółdzielczy stosunek pracy.

Bez względu na to, jaki charakter przypisze się takiemu wyrokowi, jego praktyczne skutki będą w zasadzie takie same. W dyskusji wyeksponowano wprawdzie różnicę polegającą na tym, że w przeciwieństwie do wyroku konstytutywnego wyrok deklaracyjny nadaje się do egzekucji, a więc że może mu być nadany rygor natychmiastowej wykonalności, wobec czego konstrukcja wyroku deklaracyj-

¹² Za charakterem konstytutywnym wyroku, który przywraca pracownika do pracy, wypowiedzają się: W. Broniewicz:

Z problematyki przywrócenia do pracy, NP 1959 nr 4; S. Jackowiak: Zagadnienie trwałości stosunku pracy, PiP 197, z. 3; S. Garlicki: Dopuszczenie i przywrócenie do pracy PiP 1963, z. 3; J. Szczerński: Przegląd orzecznictwa SN w sprawach ze stosunku pracy, PiP 1930 z. 1 (przy czym J. Szczerński nie wyłącza również możliwości uznania wyroku tego za nowy rodzaj orzeczenia nie mieszczący się w tradycyjnym schemacie). Charakter deklaracyjny przyznają omawianym orzeczeniom: E. Wengerek: Problem wykonania orzeczeń przywracających do pracy, „Przegląd Ubezpieczeń i Zagadnień Socjalnych” 195, nr 4 oraz J. Kruszevska (NP 1960, nr 1).

Orzecznictwo Sądu Najwyższego wypowiedziada się przeważnie za charakterem konstytutywnym omawianych orzeczeń. Por. np. orzeczenie z 14 marca 1958 r. 1 CO 4/58, CSN 1938 z. 3, poz. 89 oraz orzeczenie z 17 stycznia 1961 r. 2 CR 1109/60, OSPiKA 1962, poz. 109.

nego jest „korzystniejsza dla pracownika”¹³, jednak dyskutanci nie wzięli pod uwagę, że są również i takie wyroki konstytucyjne, które nadają się do egzekucji, jak np. wyrok zasądający zmniejszony przez sąd czynsz dzierżawny na podstawie art. 700 k.c.

Wydaje się zatem, że istotny jest tu nie tyle charakter wyroku, ile jego treść, a mianowicie to, czy zasądza on świadczenie nadające się do egzekucji. Jeśli się nawet przyjmie, idąc śladem niektórych wskazanych wyżej poglądów, że wyrok przywracający do pracy stwierdza deklaratywnie obowiązek pozwanego do złożenia oświadczenia woli w sprawie przyjęcia powoła do pracy, to i tak może powstać pytanie, czy w świetle art. 61 k.c. i 107 k.p.c. (w myśl których prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające obowiązek danej osoby do złożenia oznaczonego oświadczenia woli zastępuje to oświadczenie) wyrok taki nadaje się do wykonania w drodze egzekucji, a tym samym do nadania mu rygору natychmiastowej wykonalności.

Trzeba wreszcie dodać, że nawet przyjęcie koncepcji dopuszczalności egzekucji pozwalałoby na realizację takiego orzeczenia tylko w trybie art. 1050 k.p.c., co przyniosłoby wierzycielowi co najmniej wątpliwe korzyści, a dla dłużnika stworzyłoby trudną do wybrnięcia sytuację prawną na wypadek zmiany wyroku w drugiej instancji¹⁴.

Szczególnie natomiast istotne znaczenie praktyczne ma kwestia, czy omawiane orzeczenie działa *ex nunc*, czy *ex tunc*.

Ustawa tej kwestii nie rozstrzyga. W art. 129 ustawa stanowi jedynie, że okres między rozwiązaniem stosunku pracy przewidzianym w art. 127 i 128 § 1 a ponownym jego nawiązaniem zalicza się przy wymiarze świadczeń, do których nabycia wymagany jest określony czas trwania stosunku pracy. Artykuł zaś 128 § 3 nie odsyła do art. 129. Nie sposób jednak wyciągnąć stąd wniosku, że ustawodawca chciał pozbawić członka bezzasadnie wykluczonego takiej ochrony, jaką ustawa zapewnia członkowi nawet w wypadku prawidłowego rozwiązania z nim stosunku pracy na zasadzie art. 127 i 128 § 1.

Ustalenie w art. 129, związanym tylko z art. 127 i 128 § 1, zasady zachowania ciągłości pracy było konieczne ze względu na to, że art. 129 obejmuje tak e wypadki przerwy w pracy na skutek prawidłowego rozwiązania stosunku pracy. Zaliczenie zaś do ciągłości pracy okresu między takim rozwiązaniem stosunku pracy a nawiązaniem nowego stosunku pracy może być uzasadnione tylko szczególnym przepisem prawnym. Wydaje się natomiast, że ustawodawca, nie regulując tej sprawy w art. 128 § 3, wyszedł z założenia, że skoro na skutek uchwały o wykluczeniu członkostwo trwa nieprzerwanie, to dobrowolne lub w drodze wyroku sądowego nawiązanie z takim członkiem wygasłego na skutek

¹³ M. PiekarSKI, omawiając zagadnienie charakteru wyroku nakazującego nawiązanie stosunku pracy, przyznaje temu wyrokowi charakter deklaracyjny, wyjaśniając przy tym, że „przypisanie wyrokowi charakteru prawotwórczego nie wyszłoby na korzyść członkom spółdzielni, bo uniemożliwiłoby nadanie wyrokom nakazującym nawiązanie spółdzielczego stosunku pracy rygору natychmiastowej wykonalności” (por. M. PiekarSKI: Zmiany w orzecznictwie dotyczą cym spółdzielczego stosunku pracy, „Palestra” 1963 nr 1, s. 23-27). Odmiennie stanowisko zajmuje J. SzczerSKI, którego zdaniem wspomniany wyrok SN ma charakter konstytucyjny nie wymagający wykonania egzekucyjnego (por. J. SzczerSKI: Wypowiedzenie stosunku pracy, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1961). Rozważania obu tych autorów dotyczą wprowadzenia roszczeń o nawiązanie stosunku pracy na zasadzie art. 123 ustawy, a nie art. 128, ale problem jest taki sam.

¹⁴ Zwraca na to słusznie uwagę S. Garlicki w artykule pt.: Dopuszczenie i przywrócenie do pracy, FiP 1963 z. 1, s. 59.

wykluczenia stosunku pracy działa *ex tunc* i że wobec tego nie zachodzi tu potrzeba szczególnego unormowania ciągłości pracy.

Wypada podkreślić, że powyższe uwagi dotyczą tylko nawiązania stosunku pracy, który wygasł na skutek wykluczenia, art. 128 § 3 bowiem dotyczy tylko roszczenia o nawiązanie tego właśnie stosunku. Gdyby wykluczony dochodził nawiązania nowego stosunku pracy, który uległ przed wykluczeniem rozwiązaniu na zasadzie art. 127, to ciągłość pracy w razie nawiązania tego stosunku — czy to dobrowolnie, czy na skutek wyroku sądowego — będzie zachowana z mocy art. 129 ustawy.

IX. SKUTKI NIESTAWIENICTWA CZŁONKA, KTÓREGO PRZYWRÓCONO DO PRACY

Prawa członka, który uzyskał uchylene wykluczającej go uchwały walnego zgromadzenia do nawiązania tego samego stosunku pracy, wygasłego na skutek wykluczenia, w niczym nie mniejsza (koliczność, że w danym momencie spółdzielnia nie ma już możliwości zatrudnienia członka na dotychczasowych warunkach. Spółdzielnia bowiem musi wówczas ponosić następstwa swego zawinionego postępowania.

Powstaje natomiast pytanie, czy ten obowiązek spółdzielni istnieje bez względu na to, kiedy członek przywrócony do pracy zgłosi się do spółdzielni.

Sąd Najwyższy rozstrzygnął analogiczny problem w stosunku do pracownika uznając, że „spóźnione a nie usprawiedliwione zgłoszenie się do pracy pracownika przywróconego do pracy nie powoduje samo przez się rozwiązania umowy o pracę, może jednak stanowić ciężkie naruszenie podstawowego obowiązku pracowniczego, uprawniającego pracodawcę do rozwiązania umowy bez wypowiedzenia”¹¹.

Stosując to orzeczenie do omawianej przez nas kwestii, należałoby zająć stanowisko, że spóźnione a nie usprawiedliwione zgłoszenie się do pracy członka, który został do niej przywrócony, nie daje spółdzielni podstawy do odmowy zatrudnienia go na poprzednim stanowisku, chyba że go spółdzielnia z tej właśnie przyczyny wykluczyła. Można by jednak bronić poglądu, że jeżeli spółdzielnia, mimo jaskrawego opóźnienia członka, idąc mu na rękę nie skorzystała z tego dyskryminującego środka, nie ma jednak aktualnie możliwości zatrudnienia na poprzednim stanowisku — to z danie członka do dopuszczenia go w takiej sytuacji do tej samej pracy i do tego samego co poprzednio stanowiska naruszałoby zasady współzycia społecznego.

Podobnie zresztą przedstawia się sprawa, jeśli chodzi o spóźnione zgłoszenie się do pracy członka, z którym został nawiązany stosunek pracy na nowych warunkach po ustaniu gospodarczej konieczności, stanowiącej przyczyną rozwiązania poprzedniego stosunku pracy.

X. WYGASNIĘCIE SPOŁDZIELCZEGO STOSUNKU PRACY W RAZIE TYMCZASOWEGO ARSztOWANIA SPOŁDZIELCY

W końcu należy podkreślić, że art. 122—128 ustawy normują tylko te wypadki rozwiązania lub wygaśnięcia spółdzielczego stosunku pracy, które wynikają z odrębności między sytuacją członka spółdzielni pracy i osoby zatrudnionej na podstawie umowy o pracę. Ze względu na przepis art. 130, spółdzielczy stosunek pracy

¹¹ Por. orzec. Sądu Najwyższego z dn. 29 marca 1961 r. I CR 399/60, OSPiKA 1962 z. 5, poz. 120.

wygasa także wtedy, gdy przepisy prawa pracy przewidują wygaśnięcie umowy o pracę z mocy prawa. Tak więc do spółdzielczego stosunku pracy ma zastosowanie również przepis art. 4 dekretu z dn. 18 stycznia 1956 r., w myśl którego w razie tymczasowego aresztowania pracownika umowa o pracę wygasa z upływem 3 miesięcy nieobecności w pracy, chyba że zakład pracy rozwiązał wcześniej bez wypowiedzenia umowę o pracę z winy pracownika. Jednocześnie jednak trzeba zaznaczyć, że sytuacja przewidziana w art. 4 dekretu nie uzasadnia sama przez się wykluczenia członka¹⁶.

LESŁAW MYCZKOWSKI

Ustanie członkostwa w spółdzielniach budownictwa mieszkaniowego i jego skutki

Ustawa z dnia 17.II.1961 r. o spółdzielniach i ich związkach (Dz. U. Nr 12, poz. 61) w Części pierwszej normuje w tytule I zagadnienia wspólne dla wszystkich spółdzielni, a w tytule II zawiera przepisy specjalne dotyczące tylko niektórych z nich, m.in. spółdzielni budownictwa mieszkaniowego (art. 134—157).

Zagadnienia o znaczeniu zasadniczym unormowane są w ustawie w sposób obligatoryjny (m.in. dotyczy to podstawowych zasad nabycia i utraty członkostwa), inne — głównie o charakterze podrzędnym — ustawa przekazuje do uregulowania w statutach. Należy mieć przy tym na uwadze, że względna swoboda w tworzeniu przepisów statutu przez poszczególne spółdzielnie podlega istotnemu ograniczeniu przez tzw. zasady statutowe ustalane przez właściwe centralne związki spółdzielcze, to jest przez zasady, którym powinny odpowiadać postanowienia statutów zrzeszonych organizacji spółdzielczych (art. 162 pkt 3 ustawy z dn. 17.II.1961 r.). Niezależnie od tego, przez wydawanie uchwał wiążących wszystkie zrzeszone spółdzielnie, centralne związki mogą wpływać również na ukształtowanie poszczególnych postanowień statutu (art. 175 § 1 ustawy z dn. 17.II.1961 r.). Należy w końcu dodać, że zasady statutowe, stanowiące wytyczne o charakterze wiążącym podległe spółdzielnie, obowiązują członków tych spółdzielni jedynie poprzez konkretne postanowienia statutu, a nie bezpośrednio.

Zasady statutowe dla spółdzielni budownictwa mieszkaniowego wydane zostały w r. 1961 przez Związek Spółdzielni Mieszkaniowych i Budowlanych, który uwzględnił podział na 3 zasadnicze typy spółdzielni, przyjęty przez ustawę z dn. 17.II.1961 r., a mianowicie podział na: spółdzielnie mieszkaniowe (popularnie zwane

¹⁶ W orzeczeniu z dn. 16 czerwca 1961 r. I PR 21/61 (nie opublikowanym) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przepisy dotyczące spółdzielczego stosunku pracy wyłączają możliwość ustania członkostwa ze skutkiem wykluczenia przez sam fakt nieobecności pracownika w pracy na skutek tymczasowego aresztowania trwającego dłużej niż 3 miesiące. Jeśli zaś tymczasowe aresztowanie powstaje w związku zwłaszcza z popełnieniem przestępstwa z chęcią zysku lub niskiej pobudki, to tylko ten fakt może stanowić podstawę wykluczenia.